

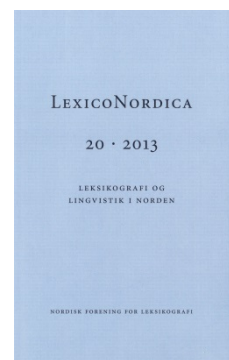
LexicoNordica

Titel: *Inventariografi – al leksikografis og grammatikografis mo(r)der?*

Forfatter: Ken Farø

Kilde: LexicoNordica 20, 2013, s. 35-54

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Inventariografi – al leksikografis og grammatikografis mo(r)der?

Ken Farø

Why do we call our subject ‘lexicography’? We describe other things than lexis, such as morphology and microtextology. Another basic but at the same time polysemous and quite fuzzy concept is ‘grammar’. The traditional division of labour between these two descriptive branches of linguistics leaves vast fields of language phenomena undescribed as many phenomena fall between the two areas. Not to mention those parts of language that fall completely *outside* this binary schema. Why don’t we describe systematically and make easily accessible all conventional linguistic phenomena having sign value on any level? This article makes a first conceptual attempt by suggesting an all-inclusive meta-discipline called ‘inventoriography’ whose task is defined exactly this way.

1. Indledning

Jeg vil præsentere en ny tilgang til opslagsværker, der udvider genstandsområdet for det, vi hidtil generaliserende har kaldt for “leksikografien”. Og det så jeg på en måde afskaffer den. Ikke som begreb som sådan, men som generisk term. Leksikografien favner nemlig i praksis bredere, end den terminologisk berettiger til. Fremover vil termen i min forståelse derfor kun omfatte det egentlige leksikalske inventar, ikke de andre elementer, der i praksis er blevet inkluderet i den, fx mikrotekster (*blind høne finder også et korn*) og affikser i DDO. Men det er ikke det eneste problem, vi bør arbejde hen imod en løsning af. I virkeligheden er der flere og vigtigere:

Ét består i, at der stadig, trods de senere års konstruktions-

grammatiske tanker (jf. fx Fillmore et al. 1988, Wildgen 1990, Goldberg 1995, Croft 2001, Fischer & Stefanowitsch 2006, se i øvrigt Lyngfelt & Sköldberg 2013, andetsteds i denne udgivelse), eksisterer en forestilling om, at grammatik og ordforråd udgør en grundlæggende og entydig dikotomi. Det fører til problemer med kategorier, der falder imellem de to områder og dermed enten overses eller behandles uhensigtsmæssigt (jf. Farø & Lorentzen 2009). Noget andet er kategorier, der ligger helt uden for begge områder, og derfor ikke tilgodeses. Vi har altså et problem med sprogbeskrivelsen i det omfang, den falder uden for den klassiske leksikogrammatiske distinktion.

Inspirationen til den konceptuelle omtænkning kommer fra 1) den førnævnte konstruktionsgrammatik, 2) den leksikografiske Funktionslære, og 3) mit eget arbejde med et fremmedsprogsfag og de ofte frustrerende oplevelser med ordbøger og grammatikker (jf. Farø 2010).

Dét, jeg præsenterer, er i den ovennævnte århusianske Funktionslæres (FL) terminologi (fx Tarp 2008) et udpræget “transformativt” metaleksikografisk bidrag, der forsøger at ændre på status quo, både hvad angår opslagsværkerne selv og tilgangen til dem. Men samtidig transcenderer det netop FL ved at bevæge sig væsentligt ud over dens rammer. Desuden har lingvistikken i dette bidrag en anderledes væsentlig rolle, end den af FL tilkendes leksikografien, som af FL ses som en socialvidenskab (ibid.). Det hænger imidlertid sammen med, at FL ikke helt formår at skille det, jeg kalder det *inventariografiske*, fra det sproglige element.

Mit forslag er en integration af de to områder til ét, i hvert fald i opslags- og systematiseringssammenhæng, og samtidig en supplerung af dem med resten af sprogsystemet i bredeste forstand, så vi nærmer os en fuld sprogbeskrivelse, der kan tilgås strategisk, systematisk og punktuelt ud fra konkrete informationsbehov. Det kan man ikke nu. I leksikografien dog i højere grad end i grammatikografien, hvorfor det også er leksikografien, der for en gangs skyld skal være rollemodel for grammatikografien.

Min analyse, der afdækker en række til dels ganske alvorlige videnskabelige og beskrivelsesmæssige problemer, er følgende:

For det første er der brug for et neutralt overbegreb for det, vi laver, nemlig ordbøger og grammatikker.

For det andet er der brug for anerkendelse af, at sprog er andet end grammatik og ordforråd, og at det er relevant at samle og dokumentere disse områder systematisk, tilgangsorienteret og brugervenligt (se nedenfor).

For det tredje er der brug for et sted, hvor det er legitimt at bedrive rent deskriptiv sprogbeskrivelse på basis af primært empiriske data og alment accepteret teori, uden at beskrivelsen i sig selv tjener noget teoretisk formål.

Som paraplyterm for alle deskriptive kompilatoriske og udtømmende behandlinger af en eller flere lingvistiske kategorier foreslår jeg termen *inventariografi*, i forhold til hvilken *leksikografi* udgør et hyponym. Relevansen af en inventariografi vil jeg uddybe i det følgende.

2. Termen *inventariografi*

Man kan diskutere, om termen *inventar* har sprogvidenskabelig begrebsstatus. Hvis man ser på den empiriske evidens, så er det faktisk ikke vanskeligt at belægge en måske nok lidt lavfrekvent, men ikke desto mindre international systematisk og udbredt brug af den og dens direkte interlingvale modsvarigheder i lingvistisk sammenhæng, jf. fx:

- das Inventar der altfranzösischen Grußformeln (Lebsanft 1988)
- the word form inventory (Levelt 1993)
- das Inventar linguistischer Zeichen (Besch 1996)
- the phoneme/phonemic inventory (Hay & Bauer 2007)
- inventaret af gloser (Kulturministeriet 2008)
- the inventory of speech sounds (Austin & Sallabank 2011)

Som det fremgår af udvalget, er der med *inventariografi* altså ikke tale om et begreb, der i sin kerne (= *inventar*) egentlig er opfundet til lejligheden. Men selv om begrebet er internationalt udbredt som lingvistisk størrelse, er det ikke nogen kerneterm i sprogvidenskaben. Det er herudover påfaldende teoretisk ureflekteret. Det er desuden vanskeligt at identificere både i lingvistiske leksika, håndbøger og i grammatikkers registre, for slet ikke at tale om afhandlinger eller teoretisk refleksion.

Der synes altså ikke at være nogen vej uden om at levere en definition af *inventar* som specifikt lingvistisk begreb.

Med udgangspunkt i opslagsordet *inventars* betydning 2a. i DDO:

oversigt over elementer eller betegnelser der bruges inden for et bestemt, ofte fagligt område (SPROGBRUG sjældent[!]) *Eleverne kan selv .. skrive fuglenavnene op på tavlen. Det giver mulighed for at vende tilbage til betegnelserne og få overblik over inventaret; læreb-zool.90*

kan man i *snæver* (= *lingvistisk*) *forstand* definere et lingvistisk inventar som: "En udtømmende listebeskrivelse af en kategori inden for den samlede lingvistiske fællesmængde".

I *bred* *forstand* kan samme begreb defineres som: "en tilfældig samling af en kategori eller et specialkorpus over den", jf. følgende eksempel: "This is an inventory of examples of incorrect Norwegian used by foreign linguists in international theoretical linguistics literature" (Engh 2006).

Hvad så med den *-grafiske* variant af begrebet *inventar*? Den omfatter alle forsøg på at lave en så komplet indsamling af typer af et fænomen eller elementer af en kategori som muligt, med henblik på 1) systematisk og økonomisk beskrivelse, og 2) let tilgængelighed for brugere.

Inventariografi omfatter ikke kun *sproglige* inventarsamlinger

og inventarbeskrivelser, men enhver tænkelig samling, beskrivelse og tilgængeliggørelse af en hvilken som helst kategori.

Hvad er så *ikke* inventariografi? Ja, en mønt- eller frimærkesamling er det ikke, fordi den ikke sigter mod beskrivelse af et kategoriindhold. Derimod er både leksika, encyklopædier og telefonbøger inventariografiske, ligesom også møntkataloger eller frimærkekataloger er det. En kogebog har også inventariografiske træk, selv om dens primære opgave jo ikke er at beskrive retterne, men derimod at sætte brugeren i stand til at lave dem (det er en instruktiv tekstgenre, jf. Heinemann 2000). Men derved adskiller den sig ikke grundlæggende fra både telefonbøger og ordbøger, der både har operationelle og deskriptive træk. Så den inventariografiske tanke tematiserer leksikografiens slægtskab med en lang række systematiseringspraksisser inden for adskillige ikke-lingvistiske fag og områder.

3. Leksikografi vs. grammatikografi

Det er gængs at opfatte leksikografi og grammatikografi som to grundlæggende forskellige fænomener. Svensén (2004:160) taler fx om: “ordbokens och grammatikens *respektive* uppgifter” (min kursivering). Mere radikal er Knobloch (2000:255), der i sit *Grammatik*-opslag i *Metzler Lexikon Sprache* skriver, at “der *Gegensatz* von Grammatik [...] ist das Lexikon” (min kursivering).

Uanset om man er enig i det synspunkt eller ej – og egentlig burde der ikke findes noget fænomen, der står i modsætning til noget så komplekst og uhomogent som grammatikken – må man konstatere, at ordbøger og grammatikker står urokkeligt fast i genrelandskabet og i menneskers bevidsthed. Som værkstedsbetegnelser kan “grammatik” og “ordbog” måske være acceptable nok, så længe man accepterer, at vi med Chase (1938) så har et muligt *tyranny of words*.

En sprog-inventariografi er en *systematisk og udtømmende dokumentation af et sprogs konventioner i bredeste forstand*. Inventariseringen kan fokusere på fx fonemer, fleksiver, morfemer, ord, navne, titler, orddele, flerordsforbindelser, konstruktioner, tekstkonventioner og tekstskabeloner. Det nævnte udvalg er tilfældigt og minimalt i forhold til mulighederne.

Der er forskellige implikationer forbundet med en inventariografisk tilgang til sprog, som er *dokumenterende*, idet fokus ikke mindst (men altså heller ikke udelukkende) er på at beskrive det hidtil ubeskrevne. Af samme grund er den *sprogorienteret* snarere end fx værktøjsorienteret eller brugerorienteret (jf. Funktionslæren). Det betyder dog ikke, at den ruller de brugspragmatiske landvindinger tilbage; blot at disse i højere grad er udgangspunktet og ikke det egentlige mål. Inventariografien er også *kategoriorienteret* indtil det ekstreme. Den beskriver hellere én kategori for meget end én for lidt. Den er *pragmatisk* i den forstand, at den ikke er bundet af tradition. Inventariografien opererer desuden bevidst med kategorial *multirepræsentation*. Dvs. den accepterer, at elementer kan optræde flere gange i forskellige kategorier. Inventariografien er endvidere *systematisk* i den forstand at den forsøger at behandle og præsentere de beskrevne fænomener ud fra så ensartede principper som muligt. Samtidig er den økonomiserende derved, at den fokuserer på "kerneydelse" frem for den lange episke afhandling og diskuterende og problematiserende fremstilling. Endelig er den *tilgangsorienteret*: En af dens hovedopgaver er at sørge for, at en bruger let kan finde frem til information.

4. Inventariografi vs. leksikografi og grammatikografi

Nu vil jeg udbygge argumentationen for en inventariografi, idet jeg sætter fokus på svagheder ved den nuværende bipolaritet mellem

leksikografi og grammatikografi. Termen *leksikografi* signalerer – og implicerer i praksis også – leksikalsk beskrivelse. I et overordnet lingvistisk perspektiv udgør leksikografien trods alt et relativt snævert felt. En ordbog er en inventarisering af et lingvistisk delområde, nemlig det leksikalske. De fleste ordbøger er imidlertid netop ikke ord-bøger, men inventariserer også andre sproglige fænomener af fx tekstologisk, fraseologisk, talehandlingsmæssig og morfologisk karakter. Konceptet ordbog er således allerede i udgangspunktet ret uhomogent.

Grammatikografien er heroverfor ideelt set den gren af lingvistikken, der beskæftiger sig med at beskrive sprogs grammatikker. Her er man dog nødt til at operere med to definitioner af grammatik, nemlig i henholdsvis bred og snæver forstand: Dvs. punktueller vs. systematiske, kompilatoriske og tilgangsorienterede beskrivelser. Sidstnævnte er i fokus her.

Set i det aktuelle perspektiv befinder grammatikografien sig på et mangelfuldt inventariografisk stade. De fleste grammatikker er episke og diskuterende snarere end systematiske, kompilatoriske og tilgangsorienterede. Naturligvis hænger det til dels også sammen med værkets kompleksitetsgrad og evt. akademiske niveau. Grammatikografien kunne derfor lære af leksikografiens systematik, tilgangsorientering, pragmatisme og udtømmende beskrivelse.

5. Leksikogrammatiske overgangsfænomener og randfænomener

Et væsentligt delargument for en inventariografi var, at en del lingvistiske kategorier enten kun passer dårligt ind i den binære opdeling af sproget, eller også får de ingen systematisk tilgangsorienteret behandling overhovedet (jf. også Farø & Lorentzen 2009). Vi starter med en håndfuld fænomener, som ligger på grænsen mellem ordforråd og grammatik (= intra-leksikogrammatiske

overgangsfænomener). Hernæst behandles størrelser, der regnes som perifere af både leksikografi og grammatikografi, dvs. de regnes som ekstra-leksikogrammatiske randfænomener. Jeg vil her demonstrere i praksis, hvordan en inventariografisk tilgang kunne se ud for de pågældende størrelser. Jeg kan kun levere skitser, ikke fuldstændige fremstillinger. Inventariografien er elektronisk af sind, så man må i beskrivelsen prøve at tage højde for e-inventariografiens muligheder (og enkelte begrænsninger).

Inden for en mere traditionel tilgang vil man typisk først tage stilling til, om det pågældende problem er grammatisk eller leksikalisk. Den inventariografiske tilgang stiller i stedet følgende spørgsmål: Hvordan beskriver vi disse fænomener overskueligt og systematisk inden for samme lettilgængelige tilgangsstruktur, så brugeren ledes frem til et resultat, som løser hans informationsbehov? Netop det spørgsmål vil være konstanten i de følgende delafsnit.

5.1. Intra-leksikogrammatiske overgangsfænomener

5.1.1. Movering

Movering – det vil sige feminine former af maskuline substantiver (fx *Ministerin* < *Minister*), som afspejler en referent, der er semantisk [+FEM] – er et ret regelbundet og konsekvent fænomen på tysk, hvor indhold og udtryk i høj grad korresponderer. Derfor er den traditionelle opfattelse også, at moveringsformer strengt taget ikke hører hjemme i en ordbog. En inventariografisk tilgang skelner imidlertid ikke på denne måde mellem regelbundethed og unikalitet. Brugeren kan nemlig ikke forventes at have nogen lingvistisk viden.

I praksis kan en tilgang til movering fx tage udgangspunkt i følgende: En dansksproget bruger møder en ubekendt form, fx *Gärtnerin*. Her bør brugeren ved klik på ordet kunne få en dækkende forklaring:

På tysk får, med få undtagelser, alle personbetegnelser tilføjet *-in*, når de er biologisk hunkøn. Situationen er i grove træk den omvendte af i dansk, hvor markering af biologisk køn som i *perserinde*, *svømmerske* o.l. er forsvundet. Dansk har bevaret nogle få former som *elskerinde*, *værtinde* og *grevinde*, men har altså ikke som på tysk et grammatisk system med tvungent *-in(de)*, når personen er kvinde eller pige. Konsekvensen af, at moving på tysk er næsten 100 % regelbundet, er bl.a., at man ikke altid ved med sikkerhed, hvornår en moveringsform dækker over en forfatters ønskede inklusion af kvinder eller piger, og hvornår den er ren grammatik.

Det er klart, at der her ikke er beskrevet hverken en egentlig regel eller et simpelt ækvivalensforhold. Til gengæld er disse oplysninger nødvendige for, at en dansktalende kan håndtere en kommunikativ situation, hvori der indgår en moveringsform.

Til komplekset hører desuden nogle faste ækvivalentrelationer, fx:

Anwalt: 1. advokat [som typisk er en mand, men som i visse tilfælde også kan være en kvinde]; 2. (mandlig) advokat [Klik her!]

Anwältin: 1. advokat [som tilfældigvis er kvinde]; 2. kvindelig advokat [Klik her!]

advokat: 1. *om mand eller generelt Anwalt*; 2. *om kvinde Anwältin* [Klik her!]

For det første lægger man mærke til, at der for tysks vedkommende er listet både den umoverede og den moverede form. Det er af hensyn til brugere, som ikke kender den grammatiske mekanisme, eller som ikke kan gennemskue de former, de møder. Det er ikke hensigtsmæssigt at forholde en bruger hjælp, blot fordi ved-

kommende burde kende de grammatiske regler. Man kunne med samme ret undlade at give brugeren en lang række tilsyneladende selvindlysende leksikalske oplysninger eller undlade genus ved de opslagsord, hvor kønnet følger de angiveligt velkendte morfologiske og semantiske tommelfingerregler fra skoleundervisningen. Med den her fremlagte inventariografiske tilgang solidariserer vi os konsekvent med brugeren som ubefæstet lørner.

Det er herudover nødvendigt at være meget detaljeret og eksplicit i sin beskrivelse af betydningsrelationerne og ækvivalensrelationerne, fordi systemet både er grundlæggende anderledes end på dansk, og samtidig kan det fraviges under kontekstuelle betingelser.

Som det fremgår, er det nødvendigt med glosser i begge retninger: For at finde frem til den rette ækvivalent er brugeren nødt til at træffe nogle valg mht. referenten. Opfordringerne i kantede parenteser er klikbare links til den grammatiske epik, som både giver baggrunden for problemet og motiverer de enkelte strukturelementer.

Denne tilgang bekymrer sig altså ikke om, hvorvidt et fænomen er grammatisk, leksikalsk eller noget helt tredje. Den ser alene et kontrastivt problem og et behov for afhjælpning af det.

5.1.2. Diminutiv

Diminutiver er relativt hyppige i tysk, ikke mindst sammenlignet med dansk, hvis man overhovedet kan tale om diminutiv i dansk (jf. Farø & Schoonderbeek 2010). I tysksprogede tekster kan man således møde eksempler som:

1. Also meine Kleine 9 Monate steht um 7.45 auf, hält dann bis 10.45 durch, macht *ein Nickerchen* von 20 Minuten und hält dann wieder bis 13.00 aus (www.rundumsbaby.de)
2. Nicht jeder weiß, dass es sich bei den skurrilen *Seepferdchen* um Fische handelt (www.wikibooks.org)

3. Gestern hatte ich wieder ein Date mit ihm, wir sind ins Kino gegangen, haben *Händchen gehalten*, gekuschelt (www.forum.go-feminin.de)
4. Eben habe ich ein kleines [...] *BMWchen* für mich gefunden (www.autotreff.com)

Belæg 1 er et eksempel på, at diminutiver kan forekomme, uden at de står i opposition til en ikke-diminueret basisform. Diminutiver kan også være rent morfologiske varianter til en ikke-diminueret form (2: *Seepferdchen* vs. *Seepferd*). Diminutiven indgår derudover i en del fraseologiske forbindelser (3: *Händchen halten*, som betyder 'holde i hånd', men med en intim eller spøgende konnotation). Endelig er der den egentlige *grammatiske* diminutiv, dvs. som er produktiv og har bevaret kategoriens fulde indholdspotentiale: Når der i eksempel 4 står *BMWchen*, er det, fordi ejeren vil udtrykke sit særligt ømme forhold til den. Her ligger i øvrigt også et ironisk og distancerende potentiale. Ofte er diminutiverne stilistisk uformelle, men ikke altid (fx *Elementarteilchen*).

Disse eksempler udtømmer på ingen måde typeinventaret af diminutiver i tysk mht. morfologi, syntaks, semantik og kommunikativ funktion. Det er med til at komplicere den inventariografiske håndtering, som i hvert fald tager hensyn til følgende:

- Diminutiven er semantisk og pragmatisk meget differentieret på tysk
- Den har én hovedform og en række sideformer
- Den er på én gang grammatisk produktiv og dækker over mange forskellige leksikaliserede og idiomatiske former

Af samme grund(e) må der være en fornuftig sammenhæng mellem tilgangsstrukturen og de informationer, man bliver konfronteret med som bruger. Brugeren kan tænkes at søge ud fra både et bestemt diminutivord, et konkret diminutivsuffiks, selve begrebet

diminutiv samt diminutivholdige flerordsforbindelser. Inventariografien vil indfange alle disse enkeltaspekter, idet den vil åbne for både en systematisk tilgang til diminutivkomplekset og enkeltvis til inventaret og den mellemliggende typologi for blot at nævne de vigtigste opslagsmuligheder.

5.1.3. Dativ-e

Dativ-e beskrives i forskellige fremstillinger som et produktivt, fakultativt fænomen (Duden Grammatik; Eisenberg 2006). Farø (2013) påviser imidlertid, at der ikke er empirisk grundlag for at fastholde den opfattelse. Man bør derfor undgå at guide den ubefæstede bruger i retning af produktion af urealistiske sætninger som *er zeigte dem *Manne mit dem *Stocke, wie man im *Meere schwimmt*. Frem for den aktuelle fremgangsmåde, hvor selve opslagsordet forsynes med et fakultativt (-e)s, er følgende mere brugervenligt:

De faste udtryk, hvor dativ-e endnu er udbredt, fx *im Sinne, zu Hause, im Lande, auf dem Lande, im Jahre*, skal være individuelt søgbare, hvad der imidlertid kræver dels en erkendelse af det uholdbare i den aktuelle normsætning i en del grammatikker, dels en empirisk baseret inventarisering af de ordforbindelser, hvor dativ-e rent faktisk er i brug. Man skal i tysk-dansk inventariografi selvfølgelig have en ækvivalent til disse opslagsforbindelser. Men man skal også oplyses om, om de er (næsten) enerådende (som de to første eksempler i dette afsnit). Endelig får man ved klik på ordforbindelsen et pop up-spørgsmål, om man vil have noget at vide om *dativ-e*? Det vil vi gerne:

Denne e-form kaldes *dativ-e*. Det gør den, fordi -e for flere århundreder siden var en obligatorisk bøjningsendelse ved visse maskulinums- og neutrumssubstantiver i dativ. I ældre tekster, dvs. frem til og med ca. det 19. århundrede og lidt ind i det 20., finder man dativ-e spredt bevaret

ved enkelte ord. I helt moderne tysk forekommer endelsen bevaret i en relativt lang række faste ordforbindelser, som man kan se et udvalg af ved at klikke [her]. De er inddelt i tre kategorier: 1) ordforbindelser med klar -e-dominans (*zu Hause*), 2) ordforbindelser med klar dominans af nul-endelse (*am Tag*), og 3) ordforbindelser uden klar dominans. Man finder ganske vist også dativ-e i nyere tekster uden for faste ordforbindelser, men her er det næsten udelukkende af rim- eller rytmiske hensyn.

5.2. Konstruktioner

Et andet område, der ville vinde ved en inventariografisk tilgang, er de såkaldte konstruktioner. Problemet ved dem er, at de hverken kan siges at være grammatik eller ordstof. For de er ikke produktive regler mere end ord er. De er heller ikke syntaks, for de er ikke nødvendigvis sætningsdannende. Konstruktionsbegrebet er lidt uhomogent. I forskningen fremhæves det ofte, at konstruktioner er *hvilke som helst* konventionelle forbindelser af et indhold og et udtryk, og at fx leksikalske enheder som ord også er konstruktioner (fx Fischer & Stefanowitsch 2006:6). Det muliggør et homogent beskrivelsesapparat og løser til dels den konflikt mellem grammatik og ordforråd, jeg beskrev i artiklens første del. Men i praksis fokuseres der tit på skematiske eller skabelonprægede formler, som i udstrakt grad består af tompladser. Denne modsætning mellem teori og praksis er årsag til både forvirring og kommunikationsproblemer, navnlig fordi begrebet også bruges lidt vagt om uspecifikke flerordsforbindelser med en eller anden grad af skematicitet.

Her vil jeg nøjes med at se på én type konstruktion.

5.2.1. Semantiske reduplikativkonstruktioner

Man kan på den ene side konstatere, at dansk indeholder en hel del eksempler på samme type grundkonstruktion, hvor to synonyme ord af samme ordklasse er grupperet omkring konjunktionen og: *tyk og fed, godt og vel, mangt og meget, død og borte, ond og led, klappet og klar, hårdt og brutalt, sikkert og vist, vild og voldsom, råbe og skrige* etc. Konstruktionens funktion er at intensivere det første ords betydning. Der er tale om idiomatiserede størrelser, idet de nævnte konstruktioner uden for enhver tvivl er genbrug og ikke dannet til lejligheden. På den anden side kan man iagttagende, at mønsteret i det mindste er semiproduktivt: Et par tests af kombinationer, jeg egentlig ikke anså for veletablerede, afslørede forbavsende høje brugsfrekvenser både i KorpusDK og via Google: *fin og pæn, sur og vred, tynd og afpillet, sjov og skæg, smuk og skøn, dyr og kostbar* osv.

Det ser altså ud til, at dansk har et reduplikationsprincip, der tangerer, hvad man traditionelt ville kalde grammatisk produktivitet. Alligevel er der forskel på de enkelte realisationers prototypicitet, ligesom der også kan udtænkes højst usandsynlige kombinationer.

Der er ingen danske grammatikker, der vil kendes ved reduplikation. På den anden side er det heller ikke noget oplagt ordforrådsfænomen, selv om fx DDO behandler nogle af de eksempler, jeg også her har nævnt. En egentlig *inventarisering* udestår dog stadig.

6. Ekstra-leksikogrammatiske randfænomener

Vi bevæger os nu ud over det leksikalsk-grammatiske fokus og ind i en verden af tilsyneladende rodekasser og diverse. At noget ikke umiddelbart passer ind i de vante kategorier, berettiger dog ikke til at betragte det som uværdigt til beskrivelse. Inventariografien ud-

mærker sig ved at interessere sig for *hele* sproget. Dens motivation er således ikke prioritering, men alene forpligtelsen på *beskrivelse* af det rekurrente. Og det, der er relevant at beskrive, er det, der er konventionelt og i brug, men som, frem for alt set i sprogsammenligningens perspektiv, kunne have været anderledes.

6.1. Bevingede ord

Termen *bevingede ord* dækker over ytringer og enkeltord, som knytter sig stærkt til en bestemt encyklopædisk kontekst, fx historisk, kulturelt, politisk, biografisk eller andet. Inventaret omfatter både nyt og gammelt, lokalt og globalt, finkulturelt og hverdagskulturelt. Emner kan være bl.a. politik (*Sådan er det jo*, sagt af økonomiminister Margrethe Vestager), reklame (*Ved du, hvad det bedste er?*, slogan fra legetøjskæden BR), litteratur (*Sommer var det*, første sætning i fortællingen Mogens af J.P. Jacobsen 1872), musik (*Hvor skal vi sove i nat?*, titel på melodigrandprix-sang af Laban) og film (*skidegodt*, *Egon!*, Bennys signaturreplik i Olsenbanden). Den teoretiske ramme er først og fremmest pragmatikken, for med bevingede ord *handler* man sprogligt. I en inventariografi over dansk har bevingede ord en naturlig plads, og kompilationen af dem tages alvorligt.

6.2. Særlige navnetyper

Navneinventaret er en del af sproget, både som kategori, type og (inventariseret) enkeltelement. En inventariografisk beskrivelse af dansk ville derfor under inddelingen *ord – ordgrupper – navne – personnavne – uofficielle navne* inventarisere en kategori, man kunne kalde *offentlige tilnavne*, fx *Lure-Anders*, *Gucci-Helle* og *Dyne-kongen* (Farø 2005). Her skulle man bl.a. have oplysninger om navnets reference (hvem bærer/bar det?), motivet bag navngivningen, navnets syntaktiske struktur, henvisninger til lignende dannelser m.m.

Men navneinventaret er langt fra udtømt med personnavne, som i sig selv omfatter bl.a. fornavne, andetnavne, mellemnavne, efternavne, kælenavne, øgenavne, soldaternavne, pseudonymer, kunstnernavne etc. Hertil kommer et enormt inventar af produktnavne (*Alt for damerne*), restaurationsnavne (*Cafe Kys*), firmanavne (*Ejsikkelej*), institutionsnavne (*Regnbuen*), organisationsnavne (*FOA*, Forbundet af Offentligt Ansatte), bygningsnavne (*Hjørnebo*), navngivning af vegetation (*Suttetræet*) og stednavne¹ i bredeste forstand, dvs. fra landsdele over vejnavne helt ned til vandhuller og bakker. Desuden er der et område som navngivning af dyr (*King*), som rummer unikt dansk materiale, og som i hvert fald er navne i en dansk kontekst og dermed kulturelt og sprogligt værdifuldt. Navne er kun punktvis og sporadisk inventariografisk dækket, bl.a. fordi fokus – især af sproghistoriske grunde – i høj grad er på stednavne.

6.3. Tekstgenrer

Som det sidste fænomen i denne udelukkende eksemplariske og nedslagsorienterede gennemgang af det danske sproginventar med særligt henblik på det oversete, retter vi fokus mod det, man kan kalde tekstskabeloner, dvs. den struktur og de restriktioner, der er afgørende for, at noget tilhører den tekstgenre, det gør (jf. Heinemann 2000).

Et sprog som dansk indeholder i tusindvis af tekstgenrer. Antallet afhænger af definition, kriterier og beskrivelsesgranularitet, men denne lille oversigt giver med sin spændvidde en ide om omfanget: *abstract*, *boligannonce*, *forskningsartikel*, *fuldmagt*, *fødselsdagsinvitation*, *garantibevis*, *højtalerudkald*, *indgangsbøn*, *jingle*, *kautionsterklæring*, *madopskrift*, *mødereferat*, *patientjournal*, *reklame*, *semesterplan*, *spilleregler*, *automatisk telefonsvar*, *valgplakat*,

1 Netop disse tager Afdeling for Navneforskning på Københavns Universitet sig dog af, i hvert fald nogle af underkategorierne.

varedeklaration, vejbeskrivelse, velkomsttale, vielsesattest, vinetiket.

Disse tekstgenrer skal beskrives inventariografisk 1) som skabeloner, 2) i form af et par prototypiske autentiske varianter, 3) og ligesådan deres forskellige moduler og elementer og disses struktur og funktioner. Desuden skal 4) interlingvale forskelle og ligheder beskrives. Alle tekstgenrer indplaceres på en fikserings-skala fra 1-10, hvor 10 udgør tekster, der er 100 % fikserede, enten substantielt eller skematisk. Tekstgenrer med høj fikseringsværdi er inventariografisk højrelevante og til dels også overkommelige at beskrive.

Med disse spredte eksempler på en inventariografisk håndtering af gråzone- og randfænomener kan vi nu bevæge os mod udgangen.

7. Sammenfatning

Inventariografien kaster den leksiko-grammatiske spændetrøje bort. Den fokuserer på en dokumenterende sprogbeskrivelse og formidlingen af den. En inventariografisk tilgang til sprogvidenskaben er alle forsøg på at katalogisere samtlige sprogets elementer systematisk, udtømmende og tilgangsorienteret.

Hvor andre retninger har udmærket sig ved fx at tage brugeren eller funktionerne alvorligt, er inventariografien en “neolingvistisk” tilgang, der atter tager sproget alvorligt – vel at mærke *hele* sproget. Således er dette bidrag også et svar på symposiets spørgsmål om forholdet mellem lingvistik og dets *-grafi*, som jeg har argumenteret for kunne være i bedre konceptuelle hænder under en mere rummelig paraply, nemlig den inventariografiske.

Litteratur

- Austin, Peter K. & Julia Sallabank (2011): *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. California University Press.
- Besch, Werner (1996): *Duzen, Siezen, Titulieren. Zur Anrede im Deutschen heute und gestern*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Bußmann, Hadumod (2008): *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner.
- Chase, Stuart (1938): *The Tyranny of Words*. New York: Harcourt.
- Croft, William (2001): *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- DDO (2003-2005) = Ebba Hjorth & Kjeld Kristensen (hovedred.): *Den Danske Ordbog*, 6 bd. København: Gyldendal/Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Dudenredaktion (2009): *Die Grammatik*. Mannheim: Dudenverlag.
- Eisenberg, Peter (2006): *Grundriss der deutschen Grammatik: Das Wort*. Stuttgart: Metzler.
- Engh, Jan (2006): *Norwegian Examples in International Linguistics Literature: an Inventory of Defective Documentation*. Oslo: Universitetsbiblioteket i Oslo.
- Farø, Ken (2005): "Hvem er egentlig Hade-Hanne?" Mediale tilnavne i dansk. I: *Studia Anthroponymica Scandinavica* 23, 53-70.
- Farø, Ken (2010): Sprogstuderende og tosprogsordbøger. I: *LedaNyt* 50, 4-8.
- Farø, Ken (2013): Dativ-e genbesøgt. Et lærerleksikografisk blik på et hjørne af den tyske substantivallomorfi. Udkommer i: *Ny dansk forskning i grammatik*.
- Farø, Ken & Inger Schoonderbeek Hansen (2010): Småt er godt! – om diminutiver her og der. I: *Mål og Mæle* 3, 33. årgang, 7-11.

- Farø, Ken & Henrik Lorentzen (2009): De oversete og mishandlede ordforbindelser – hvilke, hvor og hvorfor? I: *LexicoNordica* 16, 75-101.
- Fillmore, Charles, Paul Kay & Catherine O'Connor (1988): Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions. The Case of *Let Alone*. I: *Language* 64, 501-538.
- Fischer, Kerstin & Anatol Stefanowitsch (2006): *Konstruktionsgrammatik*. Tübingen: Stauffenburg.
- Goldberg, Adele (1995): *A Construction Grammar approach to Argument Structure*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Hay, Jennifer & Laurie Bauer (2007): Phoneme inventory size and population size. I: *Language* 83, 388-400.
- Heinemann, Wolfgang (2000): Textsorte – Textmuster – Texttyp. I: *Text- und Gesprächslinguistik – Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Knobloch, Clemens (2000): Grammatik. I: *Metzler Lexikon Sprache*. Stuttgart/Weimar: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung und Carl Ernst Poeschel Verlag.
- KorpusDK = <<http://ordnet.dk/korpusdk>> (maj 2013).
- Kulturministeriet, Sprogudvalget (2008): *Sprog til tiden – rapport fra Sprogudvalget* <www.kum.dk>.
- Lebsanft, Franz (1988): *Studien zu einer Linguistik des Grußes: Sprache und Funktion der altfranzösischen Grussformeln*. Tübingen: Niemeyer.
- Levelt, W. J. M. (Ed.) (1993): *Lexical access in speech production*. Cambridge: Blackwell.
- Lyngfelt, Benjamin & Emma Sköldborg (2013): Lexikon och konstruktikon – ett konstruktionsgrammatiskt perspektiv på lexicografi. I: *LexicoNordica* 20 (dette nummer).
- Svensén, Bo (2004): *Handbok i lexicografi: Ordböcker i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Tarp, Sven (2008): *Lexicography in the Borderland between Knowledge and Non-knowledge: General Lexicographical Theory with Particular Focus on Learner's Lexicography*. Tübingen: Max Niemeyer.

Wildgen, Wolfgang (1990): Konstruktionsgrammatik. I: *Studien zur Grammatik und Sprachtheorie*. Bremen: BLiCK, 65-84.

Ken Farø
lektor i tysk sprog, ph.d.
Københavns Universitet
Institut for Engelsk, Germansk og Romansk
Njalsgade 128
DK-2300 København S
kenfaroe@hum.ku.dk